

OPEN SCHOOL (S)LUIST ERIN

Zijn de Proefprojecten Open School een succes geworden?

Kreeg het ervaringsleren een eerlijke kans?

Wat zijn de consequenties van het nieuwe project Introductie Open School Werkwijze?

Wordt het thematisch werken met vrouwengroepen verengd tot opstapcursussen voor de mavo?

Dit zijn enkele van de vragen waar Tineke Krol op ingaat in haar commentaar op het actuele overheidsbeleid inzake het Open Schoolwerk.

Bijna is het zover. Het experiment Proefprojecten Open School behoort met ingang van 1 augustus van dit jaar tot het verleden. Een succes geweest zeker? Ja, in zekere zin wel. Op 14 plekken verspreid over het hele land (de officiële proefprojecten) hebben deelnemers en begeleiders gewerkt. Onder veel ongunstiger omstandigheden, met piepkleine vergoeding, vrijwel zonder middelen om materiaal aan te schaffen of zelf te produceren hebben nog eens ruim 300 groepen, de zogenaamde spontane Open Schoolgroepen gewerkt aan dat ene doel: uitvinden wat de beste manier van leren is voor volwassenen met weinig scholing en vorming.

De begeleiders waren heel gemotiveerd aan dit werk begonnen. Ze kwamen uit de streek waar de proefprojecten startten, ze waren al vaak actief in de vrouwenbeweging, in buurtacties en dergelijke. Ze solliciteerden bij de Open School omdat ze eraan wilden meewerken grotere kansen te

scheppen juist voor de mensen met wie ze al werkten.

Ze kregen het hard te verduren. Hoe prachtig de doelstelling van de Open School ook klonk, de concretisering ervan in leerplan, in materiaal, in directieven met betrekking tot onderzoek, stond rustig en verantwoordelijk uitwerken van de doelstelling in de weg. In eerdere afleveringen van *Moer* is daar al over geschreven. Ze hebben veel energie moeten steken in iets wat zo vanzelfsprekend lijkt: met elkaar over het werk praten, de problemen van het werk analyseren en elkaar helpen bij het zoeken naar oplossingen.

Een grote groep begeleiders richtte al vrij snel na de start de WOVO op (Werkplanontwikkeling van onderop). Vanuit deze club kwamen belangrijke ideeën over het werk naar voren. Tijdens hun studiedagen werd gepraat over karakteristieke kenmerken van leren; wie bepaalt de inhoud ervan; welke eisen moet je stellen aan materiaal-

ontwikkeling; hoe zie je je rol als begeleidster; welke vormen van uitwisseling zijn er te bedenken zodat zinvolle inhouden en werkwijzen ook die groepen bereiken, die je visie op leren delen; hoe kun je ernaar toe werken dat je je als team, zo divers samengesteld uit mensen afkomstig uit het sociaal-cultureel werk en het onderwijs, op één lijn komt te zitten en elkaars taal verstaat; welk type beschrijving van het werk geeft een eerlijk beeld van je ontwikkelingswerk waar beleidsmakers niet omheen kunnen.

Goede vragen, veel praten en doen. En nogmaals, de antwoorden, die gaandeweg helderder werden vanuit de praktijk van het werk, klopten hoe langer hoe minder met de centraal bedachte antwoorden over leerplan, leermateriaal, deskundigheidsbevordering en onderzoeksmethode. Echt rustig verliep het experiment niet.

- Leermateriaal werd niet tijdig geleverd.
- Er was veel kritiek op het onderzoeksplan, de verantwoordelijke staffunctionaris stapte voortijdig op.
- De curriculumontwikkelaar stapte ook op toen de groepen een jaar bezig waren.
- De voorzitter van het SPOS-bestuur stapte eveneens op, niet vanwege interne kritiek, maar vanwege bezuinigingen van Pais. Deze kortte het Open Schoolbudget met een miljoen ten gunste van de dag-avondmavo's.
- Deze bezuiniging had een demonstratie van deelnemers tot gevolg (voorjaar '79).
- Een nog grotere demonstratie volgde in het najaar van 1979 nadat de insluissplannen van de regering bekend waren gemaakt. Dit was aan het begin van het zogenaamde verlengingsjaar. Dat jaar, bedoeld om betere gegevens uit de proef te verkrijgen (wat door de trage start en het deels verworpen onderzoeksplan in twee jaar niet mogelijk was gebleken), bracht grote onzekerheid met zich mee omdat, gezien de kritiek op de insluissplannen volstrekt onduidelijk was of het werk moest worden afgebouwd en hoe het kon worden voortgezet. De Tweede Kamer neemt dan een motie aan, ondertekend door alle grote partijen, waarin de regering uitgenodigd wordt de bestaande Open School-activiteiten met een jaar te verlengen, omdat zij van oordeel is dat het onmogelijk is de introductie van het Open Schoolwerk, zoals voorgesteld, te starten. Aan de ene kant prettig natuurlijk, tweemaal

zo'n verlengingsjaar, maar het stond een overzichtelijke planning op termijn in de weg.

De nieuwe directie van de SPOS stelde zich achter een reeks belangrijke aanbevelingen, die de 14 teamleiders hadden opgeschreven in een nota *Inhoud en vormgeving Open School Proefproject* (juni 1979). Deze nota kwam in dezelfde tijd uit als de insluis-circulaire. Een schot voor de boeg: de teamleiders daagden de directie uit met hen stelling te nemen tegen de insluissplannen. De teamleiders schreven hun visie op leren duidelijk op. Ik citeer:

ERVARINGSLEREN IS VOORWAARDE.

Onder ervaringsleren verstaan wij dat ervaringen van mensen zelf leermateriaal zijn. Het gaat hierbij vooral om ervaringen die herkenbaar zijn voor anderen. Het gaat om die ervaringen, die te maken hebben met de maatschappelijke situatie van de deelnemers. En als men die maatschappelijke situatie wil veranderen, zijn anderen nodig die datzelfde gevoel hebben en die ook aan de verandering van die situatie willen meewerken.

Dit soort leren kan niet anders dan in groepen gebeuren (zie punt 4.3.). Het doel van leren is kritisch begrip krijgen van de werkelijkheid. Dit begrip houdt in zowel weten van als handelen ten opzichte van die werkelijkheid of er anders, kritischer tegenover staan en proberen die samen met anderen te veranderen. In het laatste geval worden door de lerenden zelf nieuwe inzichten verworven.

Uitgaande van bovenstaande zal het duidelijk zijn dat een centraal ontwikkeld leerplan niet bruikbaar is. Consequentie is dan ook dat het leerplan qua opzet zo open en invulbaar moet zijn dat werk- en levenservaringen van de deelnemers tot hun recht kunnen komen. Dit kan nooit in kant en klare vorm bestaan, maar zal decentraal ontwikkeld en ingevuld moeten worden.

Het aanbod is een raamplan, dat met deelnemers wordt ingevuld tot leerplan.

Een half jaar later, in februari 1980 verschijnt de nota van staf en directie van de SPOS. De essay-achtige titel luidt *Een vernieuwd onderwijs- en vormingsplan: een raamplan van de open school werkwijze met groepen in bestaande instellingen voor onderwijs en vormingswerk*.

U ziet het. Niet meer een (vergaand) uitgewerkt

onderwijs- en vormingsplan, maar een raamplan. Nog een andere, wat subtielere verandering valt op. Het woord 'insluizen', wat associaties oproept met een nieuw stroompje, gekanaliseerd in een bestaande bedding, is vervangen door 'introductie'. Zo'n term suggereert tenminste nog handelende mensen, die actief iets proberen te bewerken bij reeds bestaande instituties.

Mee onder druk van het Parlement, nemen de betrokken ministeries deze term over. En dan op 2 december 1980 wappert een 6 bladzijden tellend schrijven van de ministeries CRM, O&W, Sociale Zaken bij de betrokkenen op tafel. Na twee eerdere concept-versies is daar eindelijk de definitieve uitvoeringscirculaire. Deze uitvoeringscirculaire bevat de richtlijnen voor een nieuw experiment dat 1 augustus 1981 officieel van start gaat: het project Introductie Open School Werkwijze. De 14 oude proefprojecten (waarvan er enkele mogelijk uitgebreid worden) plus een aantal nieuwe, in totaal 30 projecten, zullen het nieuwe experiment drie jaar moeten dragen.

Nu even terug naar het begin. Ik vroeg of het Open Schoolexperiment een succes genoemd mag worden. Ja, maar nu komt het nee.

Even noodlottig centralistisch als het eerste, wordt dit nieuwe experiment van bovenaf gedropt. De toonzetting is progressief te noemen. Weer gaat het erom 'kansarme' medeburgers onderwijs- en vormingsvoorzieningen te bieden waardoor zij algemene basiskennis en vaardigheden vergroten, hun oriëntatie op de samenleving verbreden en verdiepen, zich persoonlijk ontplooiën en hun mogelijkheid en bereidheid vergroten om als persoon en als lid van de samenleving op grond van eigen keuzen doeltreffend op te treden in de concrete leefsituatie. Kortom de doelen genoemd in het raamplan. Overigens staat dáár dan nog de mededeling dat greep hebben op de eigen situatie *meer* vergt dan kennis en bekwaamheid. In de teamleidersnota komt dat meer duidelijk ter sprake in die zin, dat kennis, inzicht aan bod komt met betrekking tot ervaring van macht en onmacht in concrete maatschappelijke situaties op zodanige manier dat wegen om tot handelend veranderen te komen duidelijker worden. Kernpunt in de uitvoeringscirculaire is dat een instelling als de mavo het vakgericht onderwijs zal aanbieden en dat instellingen als het VJV (Vormingswerk Jong Volwassenen) of het club- en buurthuiswerk de themagroepen zullen

begeleiden. En maar hopen dat al die instellingen die zo lang met zulke totaal verschillende opvattingen werken, geïntegreerd zullen samenwerken. Wat komt er terecht van zorgvuldige werving van nieuwe deelnemers, waar het werven van leerlingen voor een mavo nooit anders geweest is dan een annonce in de plaatselijke krant? Wat kan een vakdocent die als hij, vanwege het teruglopend aantal leerlingen, opeens van zijn directeur verneemt dat hij een paar uur geschiedenis moet geven aan een hem onbekende groep vrouwen met 4 à 5 jaar lagere school? Wat valt eraan te doen als een VJV zegt dat zij voldoende personeel in huis heeft om groepen te begeleiden en daarom volstrekt geen behoefte heeft aan mensen met ervaring uit het (spontane) Open Schoolwerk? Nu al hoor je hoe instellingen die gewend zijn met gemengde groepen te werken, het flauwekul vinden hun aanbod te richten op vrouwelijke deelnemers en begeleidsters. Weg vrouwenprojecten, hoewel juist daar het meest ideeënrijk gewerkt is. Toch was het niet zomaar toevallig dat acht van de veertien projecten vrouwenprojecten waren.

Weer zullen de mensen die met groepen werken te maken krijgen met instituten die verplicht zijn leerplannen te ontwikkelen (SLO) en deskundigheid te bevorderen (NCVO) zonder dat hun ervaring met de praktijk van het werk als voorwaarde vooraf gehonoreerd is.

Hoe verstandig stond het geformuleerd in de teambegeleidersnota:

Richt je op het uitbouwen van samenwerking op die plekken waar de mensen affiniteit en bereidheid tonen om echt samen te werken.

Voor Nederlands of taal, zoals het kortweg heet, is het voorgestelde tweestromenland wel heel ongunstig. Dé leervraag van deelnemers is taal, meestal gepreciseerd als: ik weet niet hoe het moet met die d's en dt's; ik durf geen brief te schrijven; ik kan geen krant lezen met al die moeilijke woorden. De motieven om naar Open School te gaan houden daar verband mee, maar gaan veel verder: ik durf geen mond open te doen als er visite is; ik vlieg tegen de muren op en wil meer onder de mensen komen; ik kan niet met mijn kinderen praten, ik volg ze niet meer; bij de arts, de sociale dienst, het maatschappelijk werk, kom ik niet aan bod, laat ik me overdoneren.

De in de praktijk gegroeide gang van zaken is, dat

de eventueel cursorisch te behandelen leervragen gaandeweg ingebed raken in wat deftig 'thematisch onderzoek' heet. Vaardigheden als overleggen, verslagen maken, op zoek gaan naar bruikbare informatie in kranten en boeken, interviews houden, de gevonden informatie wegen; inzien dat de namen die mensen aan dingen geven verband houden met hoe ze de dingen beoordelen, etc.

Al die zaken vinden hun zinvolle context in het werk aan onderwerpen die voor de mensen zelf, vanuit hun persoonlijke en maatschappelijke positie, van belang zijn. Al die vaardigheden komen daarom in een basisgroep aan bod. Aanteekeningen maken tijdens een vergadering, betekenis opzoeken in een woordenboek, (voor)oordeelen over dialecten, conventies bij briefschrijven etc., ze worden in een basisgroep besproken. Natuurlijk kan het nodig zijn daarnaast in een apart taaluur zaken als spelling en zinnen maken,

stap voor stap te oefenen. Maar niet iedereen heeft daar evenveel behoefte aan. En dan nog is nauwe samenwerking tussen de basisgroepbegeleiders en vakdocent nodig gebleken. Door taal als vak onder te brengen bij de mavo en het thema-onderzoek bij het vormingswerk, wordt het vak onnodig verzelfstandigd en een natuurlijk ontwikkelde integratie teruggedraaid.

Weliswaar gaat de uitvoeringscirculaire van de regering uit van de inhoud, doelen en uitgangspunten en werkwijze van het raamplan, maar de structurele voorwaarden ervoor die dit politieke beleidsstuk had moeten geven, biedt ze niet of onvoldoende duidelijk.

Het valt te vrezen dat de Open Schoolprojecten, waar deelnemers activiteiten leerden ontwikkelen die inwerkten op hun leef- en werkomgeving, zullen worden verengd tot een opstapcursus voor de mavo.